

УДК 378.01/.3-057.175:[001.102:008]

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ПЕДАГОГІЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Н.І. Лазаренко

У статті проаналізовано такі соціальні феномени, як інформація, інформаційне суспільство, інформаційна культура особистості. З'ясовано особливості професійної діяльності сучасного викладача педагогічного вищого навчального закладу. Визначено суть і структурні компоненти інформаційної культури викладача педагогічного навчального закладу.

Компонентами інформаційної культури викладача педагогічного ВНЗ визначено: світоглядний, інформаційно-технологічний, комунікативний, інтелектуально-творчий.

Зазначено, що для викладача педагогічного ВНЗ важливим є те, що підвищення рівня його інформаційної культури може вплинути на розвиток інформаційної культури студентів-майбутніх учителів, а належний рівень інформаційної культури сучасного викладача педагогічного ВНЗ детермінує успішність його професійної діяльності в інформаційному суспільстві.

Ключові слова: викладач вищої школи, інформація, інформаційне суспільство, інформаційна культура особистості, педагогічний вищий навчальний заклад.

СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Н.И. Лазаренко

В статье проанализированы такие социальные феномены, как информация, информационное общество, информационная культура личности. Выявлены особенности профессиональной деятельности современного преподавателя педагогического вуза. Определены сущность и структурные компоненты информационной культуры преподавателя педагогического учебного заведения.

Компонентами информационной культуры преподавателя педагогического вуза определены: мировоззренческий, информационно-технологический, коммуникативный, интеллектуально-творческий.

Отмечено, что для преподавателя педагогического вуза важно, что повышение уровня его информационной культуры может повлиять на развитие информационной культуры студентов-будущих учителей, а надлежащий уровень информационной культуры современного преподавателя педагогического вуза детерминирует успешность его профессиональной деятельности в информационном обществе.

Ключевые слова: преподаватель высшей школы, информация, информационное общество, информационная культура личности, педагогический вуз.

THE STRUCTURAL COMPONENTS OF THE TEACHER OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION'S INFORMATION CULTURE

N. I. Lazarenko

The social phenomena such as information, the information society and information culture of the individual are analyzed in the article. The nature and structural components of the teacher of higher educational institution's information culture are defined.

The components of the teacher of higher educational institution's information culture are: ideological, information technology, communicative, intellectual and creative.

It is concluded that the development of information culture of each person helps to reduce the digital divide between countries, generations and colleagues. However, it is importance for the teacher of higher pedagogical institution, that increasing of the level of the teacher's information culture may influence on the development of future teachers' information culture.

It is revealed that the appropriate level of the teacher of higher educational institution's information culture determines the success of his career in the information society.

Key words: *the teacher of higher institution, information, information society, information culture of the individual, pedagogical higher institution.*

За останні кілька десятиліть найбільш розвинені країни світу вступили в якісно нову стадію соціального розвитку, яку західні соціологи й філософи (Д. Белл, О. Тоффлер, А. Турента ін.) охарактеризували як інформаційне суспільство. Головну роль у розвитку такого суспільства відіграють інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Такі досягнення ІКТ, як розвиток засобів масової інформації, широке розповсюдження персональних комп'ютерів (ПК), створення глобальної мережі та різноманітних сервісів, побудова віртуальної реальності та інших технологічних інновацій докорінно змінили життя суспільства. На перший план у всіх галузях життєдіяльності людини вийшла інформаційна діяльність, пов'язана з пошуком, опрацюванням, створенням і збереженням інформації.

Фундаментом інформаційного суспільства є зміна соціального статусу інформації. Наразі головною характеристикою інформації є її розуміння як соціального феномена, тобто тієї ролі, яку відіграє інформація в життєдіяльності суспільства та його окремих громадян. Інформаційне суспільство передбачає ситуацію, коли з таким ресурсом, як інформація, здатна працювати значна частина громадян, а не елітарна частина, як це відбувається з фінансовими, сировинними чи енергетичними ресурсами в розвиненому індустріальному суспільстві.

Тому вимоги до системи освіти як до соціального інституту такі, щоб випускники шкіл і вищих навчальних закладів володіли не просто навиками роботи в інформаційному середовищі, а достатнім рівнем інформаційної культури. У сучасних дослідженнях з'ясовано, що новими функціями, які має виконувати освіта в інформаційному суспільстві, є створення умов для неперервної самоосвіти; забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів; розвиток навичок творчої інформаційної діяльності [4].

У зв'язку зі стрімким розвитком комп'ютерних технологій вийшло безліч книг і статей, присвячених проблемі переходу суспільства до інформаційної стадії розвитку, де вказується, що визначальним чинником добробуту як держави, так і індивіда будуть знання та вміння працювати з інформацією. Саме цей ресурс розвитку людства стає часом більш значущим, ніж фінансовий, сировинний чи енергетичний. Унікальність інформаційного ресурсу, на відміну від всіх інших, полягає в тому, що ним можуть володіти одночасно необмежена кількість споживачів. І чим більше користувачів, тим ефективніше й динамічніше розвивається суспільство.

Якісні й кількісні зміни, що відбуваються в суспільстві та інформаційній індустрії, вплинули й на світоглядний і культурологічний аспекти життєдіяльності кожного фахівця. На це вказують не лише закордонні науковці, а й вітчизняні філософи (Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кудін та ін.), психологи (І. Бех, В. Рибалка, В. Семиченко та ін.), педагоги (Р. Гуревич, М. Козяр, Н. Ничкало та ін.).

Дослідники однастайні в тому, що основним завданням професійної освіти має стати формування інформаційної культури майбутнього фахівця. Проблеми формування та розвитку інформаційної культури фахівця та шляхи їх розв'язання висвітлені в численних дисертаціях українських науковців (Н. Джинчарадзе, А. Коломієць, М. Коляда, О. Романишина, О. Повідайчик, О. Шиман та ін.). Теорія і практика підготовки викладачів вищої школи до використання інформаційних технологій у педагогічній діяльності описана в посібнику [3].

Аналіз згаданих дисертацій та інших досліджень проблеми показав, що більшість науковців показниками інформаційної культури фахівця визначають його вміння формувати свою потребу в інформації, ефективно здійснювати пошук необхідної інформації в усій сукупності інформаційних ресурсів, переробляти й створювати якісно нову інформацію, вести індивідуальні інформаційно-пошукові

системи, відбирати та оцінювати інформацію, здатність до інформаційного спілкування, комп'ютерну грамотність [1 – 8].

Більшість дослідників основну увагу в розв'язанні проблеми формування та розвитку інформаційної культури фахівців приділяють когнітивному (О. Романишина, О. Шиман) та операційному (М. Жалдак, Н. Морзе) аспектам цього феномену. Значно менше досліджені аксіологічні та мотиваційні моменти у формуванні інформаційної культури фахівця, що визначають його світоглядні позиції. У структурі інформаційної культури педагога науковці виокремлюють ще й комунікативний компонент (В. Кириленко, О. Клименко, А. Коломієць, О. Повідайчик та ін.), але для професійної діяльності викладача вищої школи визначальним, на нашу думку, є формування саме світоглядного компонента його інформаційної культури.

Саме світогляд сучасного викладача детермінує успішність його професійної діяльності в інформаційному суспільстві. Проте в численних публікаціях, присвячених проблемам формування та розвитку інформаційної культури педагога, ми не знайшли детального визначення суті й компонентів інформаційної культури викладача вищої школи.

Ми не знайшли в наявних публікаціях вичерпних відповідей на запитання про сутність інформаційної культури викладача вищої школи, її зміст, структуру, причини необхідності формування, чинники, мотиви, закономірності та рівні розвитку.

Мета статті – з'ясувати особливості професійної діяльності сучасного викладача вищої школи, визначити суть і структурні компоненти інформаційної культури викладача педагогічного навчального закладу.

Аналіз досліджень з питань структури, формування та розвитку інформаційної культури майбутніх фахівців показав багатогранність цього феномену [1-8]. Основними визначеннями інформаційної культури особистості є такі: визначений рівень знань, що дозволяє людині вільно орієнтуватися в інформаційному просторі і сприяти інформаційній взаємодії; новий тип мислення, що формується в результаті звільнення людини від рутинної інформаційно-інтелектуальної роботи; новий тип спілкування, що дає можливість вільного вибору особистості в інформаційному просторі; якісна характеристика життєдіяльності людини в сфері одержання, передавання, збереження та використання інформації.

Враховуючи дефініції, що зазначені вище, та специфіку діяльності викладачів педагогічних ВНЗ, які готують майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства, спробуємо визначити основні компоненти їхньої інформаційної культури.

Процеси інформатизації та глобалізації сучасного суспільства базуються на сучасних технічних можливостях і властивості інформації, пов'язані з її стрибкоподібним зростанням, впливом нових інформаційних технологій на розвиток інших технологій, перетворенням інформації в основний предмет людської праці. Зазначені явища в суспільстві супроводжуються змінами в науковому баченні світу (І. Зязюн). Тому викладач педагогічного ВНЗ, готуючи майбутніх учителів, має враховувати, що в суспільстві формується нове ставлення до інформації, змінюються принципи пізнання та діяльності. На основі світорозуміння, у основі якого лежить поняття матерії, енергії, інформації, виникає нова оцінка людиною свого оточення й свого життя в світі, виявляється нова система смислів і цінностей, виробляються нові принципи уявлення про благо, істину, красу, користь тощо. Тому основним компонентом інформаційної культури викладача педагогічного ВНЗ визначаємо *світоглядний компонент*.

У результаті швидких темпів інформатизації суспільства загалом й освіти зокрема формуються нові ідеали, орієнтуючись на які, викладач вищої школи визначає цілі та завдання життя, пізнання, професійної діяльності, практичного перетворення світу й себе. Все це включає в себе світогляд, на основі нього виробляється життєва позиція людини. Основу світогляду становить науковий світогляд, значна роль у формуванні якого, поряд з філософією, відводиться нині інформативним дисциплінам, які наразі належать до фундаментальної науки (В. Биков, О. Спірін).

Світоглядний компонент інформаційної культури викладача педагогічного ВНЗ:

- ґрунтується на науковому розумінні сучасної картини світу, визнанні єдності інформаційних законів у природі та суспільстві, розумінні провідної ролі інформації в еволюційних процесах і забезпеченні життєдіяльності природних і соціальних систем; на розумінні глобальності сучасних інформаційних процесів;

- характеризується знаннями про інформаційну інфраструктуру суспільства, правові, етичні, моральні норми взаємодії в інформаційному середовищі; про інформаційну безпеку суспільства та особистості;

- проявляється у виробленні особистісних смислів і цінностей, що ґрунтуються на рефлексивному усвідомленні себе, своїх мотивів, цілей, діяльності, свого місця в суспільстві, свободи та відповідальності.

Сучасні ІКТ нині органічно поєднуються з іншими інноваційними технологіями навчання (методом проєктів, проблемним навчанням, ресурсо-орієнтованим навчанням тощо). Для ефективного використання ПК і можливостей сучасних ІКТ викладачу необхідно володіти комп'ютерною грамотністю

й технологічною обізнаністю, які й визначаємо як основу *інформаційно-технологічного компонента* його інформаційної культури.

Для педагога професійно важливими є компетентність у галузі організації взаємодії людей і власне взаємодії в професійній сфері, що дозволяє встановлювати психологічний контакт із студентами, колегами, домагатися точного сприйняття та розуміння в процесі спілкування, прогнозувати поведінку студентів, спрямовувати їхню поведінку до бажаного результату. Комунікативні якості особистості викладача включають уміння адекватно сприймати й оцінювати думку інших; пред'являти інформацію в такій формі, що сприяє продуктивному процесу дискусії; складати конструктивні програми діяльності для досягнення загальних цілей. Крім того, важливими є володіння опосередкованою комунікацією, діалогом «людина-комп'ютер», потреба в спілкуванні і дотримання норм спілкування. Тому в структурі інформаційної культури викладача педагогічного ВНЗ виокремлюємо ще й *комунікативний компонент*.

Доступ до значних інформаційних ресурсів з метою ефективного їх використання вимагає від викладача високого рівня інтелекту та наявності творчих здібностей, володіння основами науково-інформаційної діяльності. Успішне освоєння та використання інформації включає знання основних інформаційних ресурсів, уміння орієнтуватися в них, знаходити інформацію; вміння оперувати інформацією адекватного змісту, переосмислювати й адаптувати її до конкретних умов, здійснювати її генерацію, інтерпретацію та поширення. Тому в інформаційній культурі особистості викладача педагогічного ВНЗ виокремлюємо *інтелектуально-творчий компонент*, який включає також питання розвитку в студентів пізнавальних, інтелектуальних якостей, здібностей самостійної організації навчальної діяльності, здібностей критичного мислення. Інтелектуально-творчий компонент інформаційної культури характеризує культуру мислення та діяльності людини в інформаційному середовищі, активний інтелектуально-творчий характер цієї діяльності.

Теоретичне дослідження поняття інформаційної культури особистості дозволяє нам сформулювати таке визначення інформаційної культури особистості: «Інформаційна культура особистості викладача вищої школи – це динамічна єдність світоглядної, інформаційно-технологічної, комунікативної та інтелектуально-творчої компонент, яка характеризує специфічні якості особистості викладача сучасного інформаційного суспільства та його здатність до ефективно й продуктивно взаємодії з суб'єктами та об'єктами інформаційного середовища, спрямовану на його пізнання й творче перетворення».

Компонентами інформаційної культури викладача педагогічного ВНЗ є такі:

– світоглядний: включає формування аксіологічної сфери в культурі особистості на основі включення інформації в ряд категоріальних понять світобудови й трансформації на цій основі свідомості, сфери діяльності, регулятивних норм взаємодії в суспільстві;

– інформаційно-технологічний: визначає комп'ютерну та інформаційну грамотність, що відповідають сучасному рівню розвитку техніки, інформаційно комунікаційних технологій, структурі та якості інформаційних ресурсів;

– комунікативний: характеризує культуру спілкування викладача в інформаційному середовищі з іншими суб'єктами (колегами, студентами, однопумцями), з електронно-обчислювальними та електронно-інтелектуальними системами;

– інтелектуально-творчий: визначає культуру діяльності суб'єкта в інформаційному середовищі, має активний інтелектуально-творчий характер цієї діяльності.

Зазначені компоненти важко виділити в ідеальному вигляді, оскільки за низкою показників вони взаємопов'язані, наприклад, світоглядний і комунікативний компоненти включають розуміння та знання інформаційної безпеки, інформаційно-технологічний і комунікативний – знання мета пошукових систем і вміння побудови пошукових запитів тощо.

Інформаційна культура є ключем, який відкриває нові можливості суспільного прогресу та вдосконалення всієї життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві. Розвиток інформаційної культури кожної особистості сприяє зменшенню цифрової нерівності між державами, між поколіннями, між членами суспільства, між колегами. Вона володіє універсальним змістом, має загальний над етнічний, наднаціональний, над віковий, над професійний характер. Проте для викладача педагогічного ВНЗ важливим є те, що підвищення рівня його інформаційної культури може вплинути на розвиток інформаційної культури студентів-майбутніх учителів, на рейтинг ВНЗ, у якому педагог працює.

Викладене трактування поняття інформаційної культури викладача вищої школи та запропоноване виокремлення її компонентів сприятиме цілісному розгляду питань ефективності освітніх процесів у педагогічному ВНЗ, підвищенню професіоналізму науково-педагогічних кадрів.

До подальших напрямів дослідження відносимо розроблення критеріїв, показників і визначення рівнів інформаційної культури викладачів педагогічних ВНЗ.

Література

1. Гуревич Р.С. Формування інформаційної культури педагога в контексті неперервної освіти / Р. С. Гуревич, А. М. Коломієць, Д.І.Коломієць // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Зб.наук.пр.– К., 2001.– Ч.1.– С.276-281.
2. Джинчарадзе Н.Г. Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз) / Н. Г. Джинчарадзе : Дис...д-ра філос. наук: 09.00.03. – К. : Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1997. – 452 с.
3. Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи : інформаційні технології у педагогічній діяльності : [навч.-метод. посіб.] / Т. І. Коваль, С. О. Сисоева, Л. П. Сущенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – 380 с.
4. Коломієць А. М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів / Коломієць Алла Миколаївна.: Дис... д-ра наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – Київ, 2008. – 436 с.
5. Коляда М. Г. Формування інформаційної культури майбутніх економістів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Коляда Михайло Георгійович. – Донецьк, 2004. – 289 с.
6. Романишина О. Я. Формування інформаційної культури студентів коледжів технічного профілю : дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / О. Я.Романишина. – Тернопіль, 2007. – 207с.
7. Повідайчик О. С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.С.Повідайчик– Ужгородський національний ун-т.– Ужгород, 2007.– 278 с.
8. Шиман О. І. Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи : дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005 – 257 с.

References

1. Hurevych R.S. Formuvannya informatsiyanoi kul'tury pedahoha v konteksti neperervnoyi osvity / R. S. Hurevych, A. M. Kolomiyets', D. I. Kolomiyets' // Neperervna profesiyna osvita: teoriya i praktyka: Zb.nauk.pr.– K., 2001.– Ch.1.– S.276-281.
2. Dzhyncharadze N.H. Informatsiyna kul'tura osoby : formuvannya ta tendentsiyi rozvytku (sotsial'no-filosofs'kyy analiz) / N. H. Dzhyncharadze : Dys...d-rafilos. nauk: 09.00.03. – K. : Kyiviv'skyyun-tim. T. Shevchenka, 1997. – 452 s.
3. Koval' T. I. Pidhotovka vykladachiv vyshchoyi shkoly : informatsiyni tekhnolohiyi u pedahohichniy diyal'nosti : [navch.-metod. posib.] / T. I. Koval', S. O. Sysoyeva, L. P. Sushchenko. – K. : Vyd. tsentrKНLU, 2009. – 380 s.
4. Kolomiyets' A. M. Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannya informatsiyanoi kul'tury maybutn'oho vchytelya pochatkovykh klasiv / Kolomiyets' AllaMykolayivna.: Dys... d-ranauk: 13.00.04 – «Teoriya i metodyka profesiynoyi osvity». – Instytut pedahohichnoyi osvity i osvity doroslykh APN Ukrayiny. – Kyiv, 2008. – 436 s.
5. KolyadaM. H. Formuvannya informatsiyanoi kul'tury maybutnikh ekonomistiv u protsesi profesiynoyi pidhotovky : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Kolyada Mykhaylo Heorhiyovych. – Donets'k, 2004. – 289 s.
6. Romanyshyna O. Ya. Formuvannya informatsiyanoi kul'tury studentiv koledzhiv tekhnichnoho profilyu : dys. ...kand. ped. nauk: 13.00.04 / O. Ya.Romanyshyna. – Ternopil', 2007. – 207s.
7. Povidaychik O. S. Formuvannya informatsiyanoi kul'tury maybutn'oho sotsial'noho pratsivnyka v protsesi profesiynoyi pidhotovky: dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / O.S.Povidaychik.– Uzhhorods'kyynatsional'nyyun-t.– Uzhhorod, 2007.– 278 s.
8. ShymanO. I. Formuvannya osnov informatsiyanoi kul'tury maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly : dys... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Natsional'nyy pedahohichnyy un-t im. M.P.Drahomanova. – K., 2005 – 257 s.